

УДК 811.161.2'373,46

ТОЛЕРАНТНЕ СПІЛКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМЦЯМ

Надія Гимер

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра українознавства,
вул. Городоцька, 26, 79007 Львів, Україна
тел.: 032 295 75 79*

Окреслено методи та принципи впровадження викладання курсу толерантного спілкування у навчальний процес для студентів-чужомовців, його навчальну мету та завданнями, методику викладання та особливості подання матеріалу, зокрема методику навчальних ігор, які покликані поглибити інтерес студентів до вивчення української мови як іноземної, розвивати в них навички спілкування, розширити словниковий запас та лінгвістичну ерудицію.

Ключові слова: українська мова як іноземна, толерантне спілкування, навчальні ігри, етапи засвоєння матеріалу, ефективний вплив.

Актуальність дослідження. Освітні реформи, що відбуваються в Україні, є частиною світових реорганізацій в освіті, передбачають усунення недоліків попередніх років у цій системі, одним з яких була слабка мовна підготовка особистості. Інтеграційні тенденції в освіті спонукають фахівців до вивчення зарубіжного освітнього досвіду, в якому серйозної теоретичної і практичної розробки набула проблема навчання сучасних (іноземних) мов.

Виховання толерантності в сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється тим, що перед світом досі стоїть проблема нетерпимості та неповаги, що спричинена економічною нестабільністю, соціальною нерівністю, виявами ворожого націоналізму, активізацією злочинності, тероризму, техногенними катастрофами та соціальними потрясіннями. У Декларації принципів толерантності, яка була схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на XXVIII сесії 16 листопада 1995 р., було започатковано всесвітній рух толерантності і підкреслено його важливість в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки, усе більшою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей [3: 29]. Процеси глобалізації вивели проблему толерантності на одне з чільних місць у переліку важливих для подальшого розвитку людства. Особливої актуальності набуває толерантність в умовах гуманізації освіти, яка неможлива без перегляду звичних для педагогічної практики форм і способів педагогічного впливу. Подекуди в студентському середовищі бувають вияви недобррозичливості, озлобленості, агресивності. Причин цьому є багато. Взаємна нетерпимість і культурний егоїзм через засоби масової інформації, соціальне оточення, сім'ю проникають й у ВНЗ. Вивчення основних принципів толерантного спілкування у роботі зі студентами-іноземцями забезпечить формування комунікативної компетенції, що включатиме володіння різними соціальними ролями, а отже, формування паралельно і соціальної компетенції.

Аналіз останніх досліджень. У кожній сфері людської діяльності основу взаємодії становить захищеність особи від загроз морального, психологічного і фізичного впливу. Право покликане гарантувати таку захищеність. Однак і досі фахівці не розробили фундаментальних засад управління комунікативними небезпеками, не визначили стратегії і тактики гармонізації рівноваги у достатньо складній ділянці професійної взаємодії. Суть комунікативної сфери вже має достатньо широке коло дослідників. Хоча поняття безпеки і перебуває у полі зору дослідників (В. Ліпкан, А. Лобода, М. Левицька, Д. Беззубов, В. Сущенко, С. Кравець, О. Рубан, Г. Стишко, Ю. Нипорко, М. Шепелєв, Ю. Шемшученко, М. Цюрупа, В. Храмов та ін.), однак її безпеково-комунікативна складова поки що перебуває поза увагою вчених. Переважають зазвичай наукові досягнення представників зарубіжної науки (К. Ясперс, П. Рорті, М. ван Хоек, Ю. Хабермас, Н. Рулан, П. Рікер, Е. Шилз, Т. Парсонз, П. Бергер, А. Поляков, І. Честнов та ін.). Започатковано цю сферу досліджень і українськими вченими (С. Максимов, С. Бобровник, Л. Удовика, М. Цимбалюк, Л. Озадовська, М. Препотенська, П. Рабінович та ін.).

Мета статті – ознайомити з методами та принципами впровадження викладання курсу толерантного спілкування у навчальний процес для студентів-чужомовців, з його навчальною метою та завданнями, методикою викладання та особливостями подання матеріалу, зокрема з методикою навчальних ігор, які покликані поглибити інтерес студентів до вивчення української мови як іноземної, розвинути в них навички спілкування, розширити словниковий запас та лінгвістичну ерудицію. Розгляд проблеми існування толерантності у суспільстві веде до застереження від конфліктного вирішення багатьох питань на теренах України.

Викладення основного матеріалу. Терпимість, або толерантність, належить до загальнолюдських пріоритетів суспільного життя. Професійна діяльність репрезентує свою результативність взаєморозуміння у правовому дискурсі. Суть раціональної згоди – в реалізації морально-етичних засад у процесі взаємодії.

У психолінгвальній картині світу концепт *толерантність / увічливість* вербалізується під час правової комунікації у вигляді стратегій *позитивної* і *негативної* ввічливості (стратегій зближення чи віддалення).

Стратегія толерантності / ввічливості у правовому дискурсі спрямована на порозуміння, неконфліктне розв'язання суперечностей громадян, їхніх проблем. Толерантні підходи здебільшого раціональні у пошуках згоди. Вони є виправданим інструментом для уникнення порушень норм законодавства щодо захисту прав і свобод громадян, для встановлення істини, для створення атмосфери оптимізму (при бажанні встановити правду) і песимізму (як засобу протистояння агресії); для врівноваження позицій сторін, ступеня втручання у справу, для нівелювання демонстрації грубої сили і беззаконності; у поясненні загрози та запобіганні їй. У разі упередженості у ставленні до комуніканта, комунікативного впливу з позицій сили або стримування (фізичного) агресивних дій чи наявності інших ознак неправомірності комунікації, порушення мовноетикетних засад найбільш виправданим є використання ефективної, однак непрактикованої форми розв'язання проблемних інтеракцій за допомогою стратегії зближення. Одним із різновидів таких консенсусно-регулювальних засобів впливу на психоемоційний стан комуніканта є вибачення [1: 35].

Викладання основ толерантного спілкування для іноземців, які вивчають українську мову, інтегрує в собі знання таких дисциплін, як риторика, неориторика, соціальна психологія, психологія міжособистісного спілкування, психологія особистості, культура ділового мовлення, когнітивна лінгвістика, філософія, етика, естетика.

Спілкування є одним із найважливіших, однак найпроблемніших аспектів нашого духовного життя. Через спілкування людина знаходить собі друзів та ворогів, буде кар'єру, реалізує свої творчі потенції, зрештою, самоутверджується і знаходить себе. Тому важливим у навчанні принципам толерантного спілкування є цілісне дотримання відповідних світових стандартів.

Стандарти – це не супровід до навчального плану. Хоча вони й демонструють досвід застосування навчальної програми, необхідної для досягнення студентами цих стандартів, і містять зразок неперервного тривалого навчання, вони не описують змісту самого курсу і не рекомендують послідовності вивчення матеріалу. Державні стандарти потрібно застосовувати разом зі стандартами, які функціонують на рівні ВНЗ, місцевими стандартами та навчальним планом, щоб визначити найкращі підходи і можливі результати [3: 18].

До таких **світових стандартів** належать:

- спілкування іншою мовою, окрім англійської, – навчання спілкування є центральним завданням під час вивчення іноземної мови, оскільки воно реалізується через усне і писемне мовлення;

- отримання знань про культуру країни та її розуміння – через вивчення інших мов студенти отримують знання про культуру народу, мову якого вивчають, адже не можна оволодіти мовою без розуміння культурного контексту, в якому функціонує мова;

- зв'язок з іншими дисциплінами та набуттям інформації – вивчення мов передбачає зв'язки з іншими галузями знань, що може бути непритаманним для мовця, що спілкується лише англійською мовою;

- розуміння природи мови і культури – здійснюючи порівняльний аналіз мови, яку вивчають, студенти-іноземці занурюються у природу і зміст культури рідної мови та усвідомлюють, що існують різноманітні шляхи сприйняття світу;

- взаємодія у багатомовному суспільстві у своїй країні та у всьому світі – разом узяті всі вище перераховані елементи дають можливість студентам, які вивчають мову, взаємодіяти у багатомовному суспільстві, діючи відповідно до особливостей тієї чи іншої культури [2: 56].

Метою вивчення курсу толерантного спілкування в контексті вивчення української мови як іноземної є:

- ознайомити з теоретичними засадами і принципами толерантного спілкування;
- сформувати навички ведення конструктивного діалогу;
- логічний вибір стратегії і тактики толерантного ділового спілкування, ефективних способів і методів ефективного впливу на особистість за допомогою слова.

Методика викладання спецкурсу в контексті викладання української мови як іноземної передбачає такі методичні принципи:

1. Принцип опори на літературне мовлення. Оскільки головною метою спецкурсу є практичне оволодіння мистецтвом спілкування, ведення бесід, дискусій, вирішення конфліктних ситуацій, то як матеріал для навчання використовують різні мовленнєві формули українського мовленнєвого етикету в діалогічній формі. Такий матеріал містить багато актуальних для розвитку усного мовлення тем і сприяє успішному досягненню мети навчання.

2. Принцип усної основи навчання й усного випередження. Усне мовлення є основою цього спецкурсу. Іноземців тренують розуміти мовлення в конфліктних ситуаціях, а також виражати свою думку з приводу почутого в усній чи письмовій формі.

3. Принцип ситуативності. Навчальний матеріал вводять у вигляді діалогів, що відображають ситуації повсякденного життя. Перевагами цього методу є продуманий відбір ситуацій спілкування та живого емоційного характеру діалогів, що збільшує інтерес до занять і мотивацію навчання.

4. Принцип функціональності. Використання цього принципу передбачає практичне вивчення граматики. Зміст мовлення диктує вибір засобів його вираження. Матеріал пропонують у вигляді моделей і мовленнєвих зразків, властивих різним ситуаціям спілкування, які й визначають послідовність засвоєння матеріалу.

5. Принцип глобальності. Введення і сприйняття мовного матеріалу здійснюється на слух у вигляді цілісних структур, тому цей метод має ще іншу назву – структурно-глобальний.

6. Принцип зорово-слухового синтезу. На практичних заняттях передбачається використання слухової (аудіозаписи) і зорової наочності у вигляді кадрів фільму (відеофільму). Зображення і звук подають одночасно, що забезпечує зорово-слуховий синтез. Таким чином, значення нового матеріалу розкривають через зображення, а звук сприяє кращому розумінню ситуації, що реалізується зоровим образом [3: 66].

Подання матеріалу на заняттях передбачає такі ключові послідовні етапи:

1. Подання. Мета цього етапу – введення нового матеріалу й засвоєння його з опорою на зорово-слухові образи. Викладач організовує покадровий перегляд фільму.

2. Пояснення. Мета етапу – повне засвоєння змісту відеофільму в результаті покадрового опрацювання. Викладач демонструє фільм і одночасно коментує кожний кадр, пояснює мовленнєві конфліктні ситуації. Потім ставить питання з приводу переглянутого і з'ясовує рівень розуміння матеріалу. Якщо потрібно, то повторно пояснює матеріал.

3. Закріплення. На цьому етапі забезпечується формування навичок ведення конструктивного діалогу, логічного вибору стратегії і тактики толерантного ділового спілкування, ефективних способів і методів впливу на особистість за допомогою слова.

4. Розвиток. На цьому етапі досягається формування мовленнєвих навичок і вмінь вести толерантне спілкування. З цією метою студентам-іноземцям пропонують різні творчі завдання, що забезпечують легке відтворення отриманої інформації.

Фахівці в галузі спілкування вважають, що одним з найважливіших якостей, що дає змогу підвищити ефективність процесу спілкування, є вміння вислуховувати інших людей. Коли ви уважно слухаєте свого співрозмовника, ви таким способом демонструєте свою зацікавленість в тому, що він говорить, виявляє повагу до нього. І це неминуче буде позначатися на полегшенні встановлення психологічного контакту [4: 81–87].

Особливу увагу надають ситуаціям, завдяки яким іноземці набувають досвіду самоаналізу й самооцінки своєї поведінки в колективі, що сприяє їхньому особистісному розвитку, оскільки формує ділову спрямованість, вміння розв'язувати різного типу життєві проблеми, долати труднощі в їхньому розв'язанні, володіти собою, своїми емоціями, відчуттями. Такі ситуації не виникають стихійно, а створюються цілеспрямовано й стають певним інструментарієм, що дає змогу вирішувати поставлені завдання.

По-перше, *ціннісно-вибіркові ситуації*, які характеризуються вихованням спонуки до розвитку ціннісного ставлення студентів-іноземців до професії, людей. Під час роботи викладачі спільно зі студентами конкретизують ті ціннісні орієнтації, які становлять основу ділової людини. До них належать добра співпраця з іншими на

засадах партнерства; уміння вести конструктивний діалог, повага людської гідності; сприймання іншого таким, яким він є; здатність поставити себе на місце іншого; уміння відстоювати свої права та думки без порушення прав людей навколо; терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки.

Рефлексивні ситуації актуалізують особові й групові мотиви поведінки в різноманітних видах діяльності. Діагностика є ключовою ланкою таких ситуацій. Прикладом може слугувати використання такої форми діяльності, як „Студентська платформа”, коли студентів залучають до активного висловлювання власної позиції щодо винесеної на обговорення реальної життєвої проблеми, вони засвідчують свої знання з цієї проблеми, компетентність, ціннісні орієнтації, конкретні уміння.

Проектні ситуації спонукають чужоземців до усвідомлення правильності власних дій, їхньої значущості для усіх навколо і для себе особисто, сприяють прийняттю грамотних рішень, прогнозуванню можливих наслідків власної діяльності, визначенню її перспектив („Співбесіда”, „Цивілізація”, „Ситуативні справи”, „Переговори” тощо).

Креативні ситуації розкривають творчий потенціал у вирішенні життєвих проблем, ділових завдань, у процесі розв’язання яких студенти пропонують нове бачення, альтернативу. Можна запропонувати такі завдання: „Допоможи собі сам”, „Хто це?”, „Однохвилинний виступ”, „Аварія корабля” й ін.

Ситуацій-тренінги відпрацьовують уміння й навички студентів-іноземців у конкретних життєвих ситуаціях („Знайди пару”, „Передача інформації”, „Вислухай – поверни”, „Невербальні етюди”, „Я хочу сказати ...” та ін.) [5: 11–16].

Добрий ефект дають *ситуацій-драматизації*, або театралізування, коли, використовуючи готовий сценічний, театральний антураж або створюючи його самі, студенти можуть програвати різні ролі – від яскраво виражених, негативних, до позитивних, ужитися в образ того або іншого героя – бізнесмена, ділової жінки, політика, директора підприємства, президента тощо, виявивши при цьому свої особисті й ділові якості.

Збагачений ігровими моментами навчальний процес зазвичай активізує пізнавальні можливості: гра захоплює, викликає бажання взяти дієву участь у ній і водночас знімає психологічну напругу, що більшою чи меншою мірою супроводжує будь-яке навчальне навантаження. Гра викликає напругу емоцій і розумових зусиль і передбачає прийняття швидкого рішення та реакції. Пошук відповіді на запитання загострює розумову діяльність студента, розвиває кмітливість, а знання, набуті унаслідок розумових та фізичних зусиль, міцніші, ніж одержані в готовому вигляді, тому вважаємо гру актуальною.

Гра посилює практично кожному студентові, навіть тому, який не має досить міцних знань мови. Компетентність у вирішенні ігрових завдань посилює мотивацію до вивчення мови. Відчуття рівності, атмосфера захопленості, посиленість завдань – усе це дає можливість студентам подолати сором’язливість у вживанні іноземної мови. Ігри сприяють виконанню важливих методичних завдань:

- створенню психологічної готовності студентів до мовного спілкування;
- забезпеченню природної необхідності багаторазового повторення ними мовного матеріалу;
- тренуванню ситуативної спонтанності розмови взагалі.

Успіх гри в навчальному процесі забезпечується, по-перше, умінням викладача визначати ступінь її необхідності на певному етапі навчання, а по-друге, переконанням,

що студенти обов'язково досягнуть позитивних результатів. Гра дає змогу надавати комунікативної цінності практично будь-якій мовній одиниці. Подання серйозних навчальних завдань у доступній, привабливій і розважальній ігровій формі зумовлює мимовільний характер засвоєння мовного матеріалу і стереотипів мовленнєвої поведінки в типових ситуаціях іншомовного спілкування [6: 182].

Навчальні ігри покликані поглибити інтерес студентів до вивчення української мови як іноземної, розвинути в них навички спілкування, розширити словниковий запас та лінгвістичну ерудицію.

Мовленнєва гра спостерігається у різних типах мови: розмовному, публіцистичному, художньому, у філософському дискурсі, а також у рекламі, тому безпосередньо актуальним є застосування методики мовленнєвої гри у викладанні курсу толерантного спілкування для іноземців. Доречним є використання текстів, побудованих за принципом мовленнєвої гри.

Методика роботи з текстами, що містять елементи мовленнєвої гри, складається з таких етапів:

- відбір текстів, які відповідають потрібним критеріям, а саме: естетична цінність, здатність формувати пізнавальне ставлення до української мови та культури носіїв цієї мови, відповідність нормам української літературної мови;
- актуалізація фонових знань про джерела мовленнєвої гри, що забезпечить адекватну рецепцію тексту іноземними студентами;
- засвоєння „метамови” культурології (концепт, константа, культурно-мовленнєва компетенція, конотація);
- осмислення значень індивідуальних засобів, якими створюється можливість мовленнєвої гри;
- послідовне подання текстів для аналізу – розпочати процес варто зі спонтанної мовленнєвої гри, а потім перейти до етапу мовленнєвої гри на задану тему;
- кроскультурний аналіз тексту через порівняння менталітетів, лінгвокультурних ситуацій, культурних, емоційних концептів і певних лінгвістичних засобів [7: 124].

Отже, вивчення української мови за допомогою мовленнєвої гри є важливим елементом у викладанні української мови іноземцям. Така методика сприяє вдосконаленню лінгвокультурної компетенції іноземних студентів, розвитку лінгвокреативного мислення, почуття гумору, орієнтує на об'єктивну інтерпретацію фактів і явищ культурного життя суспільства, збільшує мотивацію студентів до вивчення української мови.

Висновки. Викладання толерантного спілкування в контексті навчання української мови іноземців полягає в ознайомленні з концептуальними положеннями толерантного спілкування, правовими засадами, формами, видами та рівнями спілкування, стратегією і тактикою спілкування, способами уникнення бар'єрів і труднощів у спілкуванні; в опануванні навичками використання вербальних та невербальних прийомів впливу. Викладання спецкурсу забезпечується доцільно вибраним змістом курсу й адекватними формами та методами роботи з іноземцями, зокрема дотриманням світових стандартів вивчення іноземної мови, використанням методики мовленнєвої гри із залученням відповідно відібраних текстів для засвоєння норм літературного українського мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авидон И. Тренинги ведения переговоров: материалы для подготовки и проведения / И. Авидон, О. Гончукова. – СПб. : Речь, 2008. – 192 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2004. – 344 с.
3. Емельянов Ю. Н. Обучение общению в учебно-тренировочных группах / Ю.Н. Емельянов // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8. – № 2. – С. 81–87.
4. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 276 с.
5. Интерактивные технологии в образовании : Учебно-методический комплекс / Российский гос. ун-т. – М., 2005. – 21 с.
6. Кадемія М. Ю. Інтерактивні засоби навчання : навч.-метод. посіб. / М. Ю. Кадемія, С. О. Сисоєва. – Вінниця : ТОВ „Планер”, 2010. – 217 с.
7. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании / И. В. Роберт. – М. : Школа – Преса, 1994. – 206 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2014

доопрацьована 20.02.2014

прийнята до друку 27.02.2014

TOLERANT COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF TEACHING UKRAINIAN TO FOREIGNERS.

Nadia Gymer

*Lviv State University of Internal Affairs,
Legal Linguistics Subdepartment,
26 Gorodotska Street, the city of Lviv, Ukraine, 79007,
phone: 0322 295 75 79*

This article outlines methods and principles of introducing teaching courses on tolerant forms of communication into the process of studying Ukrainian as a foreign language. It examines the teaching purpose and tasks, methods of teaching and peculiarities of presenting relevant material, in particular using methods of teaching games, which are aimed at increasing the interest of students to study, to develop their skills of communication and to enlarge their vocabulary and linguistic erudition.

Key words: Ukrainian as a foreign language, tolerant communication, teaching games, stages of mastering material, effective influence.

ТОЛЕРАНТНОЕ ОБЩЕНИЕ В КОНТЕКСТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА ИНОСТРАНЦАМ

Надежда Гимер

*Львовский государственный университет внутренних дел Украины,
кафедра украиноведения,
ул. Городецкая, 26, 79001 Львов, Украина,
тел.: 032 295 75 79*

Рассмотрены методы и принципы внедрения преподавания курса толерантного общения в учебный процесс для студентов-иностранцев, его учебная цель и задания, методика изучения и особенности представления материала, а именно, с помощью методики языковой игры, через которые можно мотивировать интерес к изучению украинского языка иностранцами, развивать их навыки общения, расширить их словарный запас и лингвистическую эрудицию.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, толерантное общение, учебные игры, этапы усвоения материала, эффективное влияние.